

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Pragmatismus, válka a Karel Čapek
Bakalářská práce

Autor: Adam Ježek

Studijní program: B6101, Filozofie a společenské vědy

Studijní obor: Filozofie a společenské vědy

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Martin Paleček, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Adam Ježek
Studium:	F14BP0029
Studijní program:	B6101 Filozofie
Studijní obor:	Filozofie a společenské vědy
Název bakalářské práce:	Pragmatismus, válka a Karel Čapek
Název bakalářské práce AJ:	Pragmatic Philosophy, War and Karel Capek

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se věnuje analýze pragmatické filozofie a její percepce v díle Karla Čapka. Cílem je ukázat myšlenkový vývoj Karla Čapka a jeho pojetí amerického pragmatismu v té podobě, jaká se dostávala do Evropy. Autor podrobí důkladné analýze Čapkovi názory na válku a srovná je s tím, jak se vyvíjela pragmatická filozofie, na jejímž konstituování nese nemalou zásluhu i pokus vyrovnat se s občanskou válkou ve Spojených státech.

Primární literatura Capek, Karel. RUR (Rossum's Universal Robots). Penguin, 2004. Čapek, Karel, et al. Bílá nemoc. Fr. Borový, 1937. Čapek, Karel. Věc Makropulos. C major [éd.], 2011. Čapek, Karel. Válka s mloky. Fragment, Albatros Media as, 2012. Čapek, Karel. Továrna na absolutno. Lulu. com, 1975. Čapek, Karel, and Josef Čapek. Ze života hmyzu. Artur, 2004. Čapek, Karel. Pragmatismus, Čili, Filosofie Praktického Života. 1925. Čapek, Karel. Krakatit. Fragment, Albatros Media as, 2012. Čapek, Karel; ŘÍHOVÁ, Lya. Matka. Orbis, 1954. Sekundární literatura Buriánek, František. Čapkovské variace. Československý spisovatel, 1984. Menand, Louis. "The Metaphysical Club: A Story of Ideas in the United States." New York: Farrar, Staus and Giroux (2002).

Garantující pracoviště:	Katedra filosofie a společenských věd, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Paleček, Ph.D.
Oponent:	Mgr. et Mgr. Michal Rigel
Datum zadání závěrečné práce:	15.5.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením Mgr. Martin Paleček, Ph.D., svého vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne....

Podpis

Anotace

JEŽEK, ADAM. *Pragmatizmus, válka a Karel Čapek*. Hradec Králové:
Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016/2017

Práce se věnuje analýze pragmatické filozofie a její percepci v díle Karla Čapka. Cílem je ukázat myšlenkový vývoj Karla Čapka a jeho pojetí amerického pragmatizmu v té podobě, jaká se dostávala do Evropy. Autor podrobí důkladné analýze Čapkovy názory na válku a srovná je s tím, jak se vyvíjela pragmatická filozofie, na jejímž konstituování nese nemalou zásluhu i pokus vyrovnat se s občanskou válkou ve Spojených státech amerických.

Klíčová slova: pragmatizmus, válka, Karel Čapek, filozofie

Anotation

JEŽEK, ADAM. *Pragmatism, war and Karel Čapek*. Hradec Králové: Faculty of Philosophy, Univerzity of Hradec Králové, 2016/2017

The text is concerned with the pragmatic philosophy and its perception in work of Karel Čapek. The goal of the text is to describe the thought development of Karel Čapek and his conception of the American pragmatism in the form in which it was getting to Europe. The author will in detail analyse Čapek's views on war and will compare them with the development of pragmatic philosophy, in whose constitution has an attempt to deal with a civil war in the United States a considerable as well.

Key words: pragmatism, war, Karel Čapek, philosophy

Obsah

Úvod	1
1. Karel Čapek.....	2
2. Pragmatizmus.....	4
3. Historické pozadí vzniku pragmatizmu v Americe	5
4. Autoři ovlivňující pragmatizmus Karla Čapka.....	7
4.1. John Dewey	7
4.2. Ferdinand Canning Scott Schiller	9
4.3. William James.....	11
4.4. Henri Bergson.....	14
4.5. Tomáš Garrique Masaryk	15
5. Čapkův vývoj názorů v jeho literatuře	17
5.1. Boží muka a Trapné povídky	17
5.2. Pragmatizmus, čili, Filosofie praktického života	20
5.3. Ze života hmyzu, R. U. R., Krakatit, Továrna na absolutno, Věc Makropulos	22
5.4. Noetická trilogie	27
5.5. Válka s mloky, Bílá nemoc, Matka.....	28
Závěr.....	32
Použitá literatura.....	34

Úvod

Karel Čapek je znám široké veřejnosti především jako spisovatel, novinář nebo dramatik. Já bych se ve své práci rád zaměřil na jeho přínos v oblasti filozofie. Malosvatoňovický rodák byl obrovsky všestrannou postavou našich dějin, a proto jsem si vybral právě jeho. I když o jeho výjimečné osobě bylo již hodně napsáno, chtěl bych se pokusit o jakýsi nový pohled na Čapkův myšlenkový vývoj. Karel Čapek byl jedním z hlavních českých představitelů pragmatismu v době, kdy už se jako filozofický směr začínal podílet na formování společnosti a to v takové míře, že se z něho stalo jedno z témat soudobé filozofie. Pragmatismus však na evropském kontinentě neměl zrovna jednoduchou pozici, často nebyl vůbec brán vážně. Dokonce byl občas uváděn za příklad nepochopení filozofie. Ve Spojených státech amerických byla situace opačná, pragmatismus si získal celou řadu stoupců a byl přijat velice pozitivně.

Nejprve bych rád představil osobnost Karla Čapka a zdůraznil pár informací z jeho života, které souvisely s jeho myšlenkovým progresem. Pokračoval bych vývojem celosvětového pragmatismu a ukázal styčné body, na kterých pragmatismus stojí. Budu postupovat chronologicky v ukazování prvků pragmatismu v dílech Karla Čapka formou analýzy, ale vzhledem k výrazné rozsáhlosti jeho literatury se zaměřím jen na některá jeho díla směřující k tématu. Dále přiblížím i autory, kteří měli na jeho dílo a smýšlení velký vliv. Takovými autory byli například John Dewey, William James nebo Ferdinand Canning Scott Schiller. Důležitým prvkem mé práce je právě Čapkův myšlenkový vývoj, který se odráží v jeho literatuře. On sám se inspiroval americkým pragmatismem, který přecházel v té době do Evropy. Karel Čapek byl zarytým odpůrcem války, varoval před nebezpečím nacistického Německa a i tady bych chtěl poukázat na místo, kde se vzal jeho vhléd a předtucha o nebezpečí Třetí říše. On sám se nikdy nezapojil do vojenské služby, kvůli jeho zdravotnímu stavu, ale bude zajímavé sledovat, jak se jeho názor vyvíjel. Přece jenom zažil dopady První světové války, poté poválečné období, hospodářskou krizi a následný vzestup autoritativních politických ideologií. Protože pragmatismus vznikl ve Spojených státech amerických a nese odkaz vyrovnávání se s Občanskou válkou v Americe,

pokusím se přiblížit, jakou spojitost má s tímto obdobím vlna právě zmíněného pragmatizmu.

V závěru bych se pak pokusil sumarizovat hlavní myšlenky Čapkova pragmatizmu a jeho pohledu na válku. Neopominu ani význam autorů, kteří na jeho myšlení měli velký vliv.

1. Karel Čapek

Narodil se 9. ledna 1890 v Malých Svatoňovicích u Trutnova. Jeho otec byl důlním lékařem, matka sbírala slovesný folklor. Měl dva sourozence, známého spisovatele Josefa a sestru Helenu.¹ Jeho však největším vzorem pro jeho originální styl psaní byla jeho babička. „Byla ztělesněním lidového ducha i jazyka našeho kraje. Čím dále píši a pracuji v našem jazyce, tím více si uvědomuji, co všechno mám po ní a co jsem se od ní naučil a učím podnes.”² Už od studentských let přispíval do různých novin a časopisů, protože předpokládal, že ho jednou žurnalistika a literatura bude živit. Karel studoval na Gymnáziu v Hradci Králové, odkud byl vyloučen kvůli účasti v tajném protirakouském studijním spolku. Již tady můžeme vidět zárodky jeho patriotismu. Z Hradce Králové putoval do Brna, rovněž na gymnázium a po jeho zdárném ukončení, nastoupil akademickou dráhu na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde získal doktorský titul. „Studoval také na Univerzitě Friedricha Wilhelma v Berlíně a hned poté na Sorbonně na Faculté des lettres v Paříži, kde tenkrát studoval jeho bratr. Zde se Josef s Karlem seznamovali s francouzskými literáty, Francie společně s názory Henriho Bergsona měla velký vliv na volbu univerzitního studia Karla.”³ Henri Bergson byl sice vitalista, ale přátelil se s Williamem Jamesem, jedním z největších propagátorů pragmatizmu. Karel nemohl narukovat do první světové války kvůli nemoci páteře, která byla považována za nevléčitelnou. Po studiu se stal novinářem/redaktorem, působil v Národních listech a Nebojsj společně s bratrem Josefem, dokonce psal i pro

---

¹ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. Str. 14

² BURIÁNEK, František. *Čapkovské variace*. Československý spisovatel, 1984. Str. 8

³ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. Str. 18

Lidové noviny. Vymyslel novou novinářskou formu, sloupky. Z Národních listů odešel kvůli propuštění jeho bratra za připomínky proti protimasarykovskému směřování novin.⁴ Pracoval také jako dramaturg a režisér Vinohradského divadla. Stal se prvním předsedou PEN klubu v Československu, dokonce byl navrhován na předsedu světové federace PEN klubů, ale odmítl. Čím známějším se stával, tím významněji si uvědomoval jeho působení na společnost a věděl, že ač mu to není moc příjemné, má velikou zodpovědnost za informovanost našeho národa. On sám byl velkým patriotem a psal pro národ. Často se střetával s Tomášem Garriguem Masarykem, což u něho jen napomáhalo k rozvinutí pragmatizmu. Dokonce jejich rozhovory byly zaznamenány v *Hovorech s T. G. Masarykem*.⁵ Ale jejich střetnutí neměly jenom filozofickou náplň, zabývali se i politickými a náboženskými otázkami. Domnívám se, že Tomáš Garrigue Masaryk měl nemalý vliv i na vývoj názorů Karla Čapka v otázkách týkajících se války. Byl jednou z hlavních postav, které se zapojily do zbrojení (v literárním slova smyslu) proti okupaci, odmítl emigraci do Spojeného Království a zůstal v Československu. Právě kvůli jeho aktivitě působící na společnost byl trnem v oku Německé říši. 25. prosince 1938 Karel Čapek umírá na následky zánětu ledvin a chřipky. Při jeho boku stála do poslední chvíle manželka Olga Scheinpflugová (spisovatelka a herečka).

Karla Čapka velice ovlivnilo jeho vzdělání, ale i vědeckotechnická revoluce, která měla hlavně ve Spojených státech amerických přímý vliv na vznik pragmatizmu. Měl výjimečnou slovní zásobu, používal neologismy a dlouhá rozvitá souvětí.⁶ V jeho dílech najdeme motiv individualistického přístupu, kde uznává pouze subjektivní pravdu nikoli objektivní. Jeho písemný projev ovlivnila první světová válka a blížící se druhá světová válka, které se sice nedožil, ale předpovídal ji. V dílech Karla Čapka jsou patrné dva velmi časté motivy. Buď je dílo založeno na vnitřní sebereflexi a hledání odpovědi na otázky lidského poznání, nebo se zabývá společenskými problémy, hlavně pak technickým pokrokem, před kterým autor varuje jako před zkázou lidstva. V těchto dílech se

---

⁴ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. Str. 21

⁵ ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3. Str. 164

⁶ OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přivažek*. Praha: Torst, 2008. ISBN 978-80-7215-356-5. Str. 244

často objevuje zmíněný strach z nástupu nacismu. Na tento rozmach autoritativního politického směru upozorňoval v takovém rozsahu, že německá tajná služba gestapo plánovala jeho zatčení, Karel Čapek se však už této události nedožil.

2. Pragmatismus

Jak řekl William James ve svém názvu knihy *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*.⁷ „Opravdu tomu tak je, počátky můžeme vidět dokonce až v řecké vzdělanosti u Protágora, který tvrdil, že člověk je mírou všech věcí.”⁸ V určitých podobách se pragmatismus pohyboval ve světě už od antiky, ale samotné slovo pragmatismus použil až roku 1898 William James, který však označil za zakladatele Charlese Sanderse Pierce. Tito dva filozofové se ovšem už dříve scházeli na Harvardově univerzitě v diskuzních klubech (Metaphysical clubs), kterým se věnuje Louis Menand ve své knížce *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*.⁹ Ale jak to, že pragmatismus vznikl zrovna v Americe? Pokud bychom hovořili o anglické, potažmo americké kultuře, tak ta k sobě vždy přitahovala spíše prvky, které byly blíže k přímé zkušenosti než abstraktnosti. V Anglii převládali empiristé, osobnosti jako Hume, Berkeley nebo Hobbes jsou tomu jasným důkazem. „V americké filosofii jakožto družce náboženského života se to sice hned neprojevovalo, ale empirismus, konkrétnost, praktičnost, aktivnost byly charakteristickými rysy americké kultury od samého jejího počátku a stávaly se stále určitějšími a vlivnějšími při jejím úžasné rychlém vzrůstu.”¹⁰ K tomu můžeme připočítat naprostou náboženskou svobodu a tím pádem soupeření mezi církvemi o vliv, který získávali snahou o co největší přiblížení víry k normálnímu životu. Celkově se dá říci, že pro vznik pragmatismu bylo ve Spojených státech amerických nejlepší klima.

Jiná situace nastala v Evropě. Ta se totiž stále upínala k myšlenkám Kanta, Descarta nebo se vzpomínalo na Platóna. „Na evropském kontinente dlho

---

⁷ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-022-5.

⁸ VOROVKA, Karel. *Americká filosofie*. Sfinx Bohumil Janda, 1929. Str. 155

⁹ MENAND, Louis. *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*. Macmillan, 2001. ISBN 0-374-70638-7.

¹⁰ VOROVKA, Karel. *Americká filosofie*. Sfinx Bohumil Janda, 1929. Str. 156

prevládal názor, že Amerika je pre Európana zaujímavá z mnohých iných hľadísk, len nie – filozoficky.”¹¹ Mohli bychom to nazvať „žitím minulosti”, na rozdiel od pragmatizmu, ktorý priamo volal za pokrokom v poznání. Pragmatizmus měl buď plný úspech, nebo sklídil naprostý odpor. A tak Starému kontinentu chvíľku trvalo, než si našel cestičku k tomuto směru. Za výjimku můžeme považovat britského akademika Ferdinanda Canninga Scotta Schillera. Místo pojmu pragmatismus používal humanismus a to z důvodu, že na první místo stavěl člověka. Ale i tak ho můžeme posuzovat za pragmatika. Co se týče pragmatizmu u nás, tak se dostáváme zpět ke Karlu Čapkovi. On sám byl ovlivněn i jinými filozofickými směry, například vitalismem („élan vital” (životní vzmach)) Henriho Bergsona, jenž byl pro Čapka velice inspirující. Každopádně návaznost Bergsona na pragmatismus můžeme vidět v tom, že se scházel s Williamem Jamesem, u kterého lze najít hlavní vzor Čapkova pragmatizmu. Na Karla Čapka měli vliv samozřejmě i jiní filozofové, např. John Dewey nebo Ferdinand Canning Scott Schiller. Ovšem jeho hlavním „mentorem“ byl právě William James. I náš tehdejší prezident Československa Tomáš Garrigue Masaryk ovlivnil filozofické smýšlení Karla Čapka. Společně se scházeli a debatovali o filozofii, politice nebo náboženství. Tyto rozhovory jsou shrnuty ve spisech *Hovory s T. G. Masarykem*¹², které Karel Čapek vydával od roku 1928 až do roku 1935. Ale nejenom autoři, i jeho tíha k intelektuálně se rozvíjejícím Spojeným státům americkým, které vstoupily do První světové války po boku Dohody, nabádali Čapka k rozvedení myšlenkového směru pragmatizmu a jeho propagování.

3. Historické pozadí vzniku pragmatizmu v Americe

Občanská válka (1861-1865) ve Spojených státech amerických měla obrovský dopad na vývoj kultury, technologií, ale i třeba filozofie. I když, jak říká Louis Menand, válka sama o sobě nedělala moderní Spojené státy, ale můžeme to

---

¹¹ EDITOŘI FRANTIŠEK MIHINA a Emil VIŠŇOVSKÝ. *Pragmatizmus: Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, Richard Rorty*. Bratislava: Iris, 1998. ISBN 808877845X. Str. 8

¹² ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3.

brát jako okamžik zrození moderní Ameriky.¹³ Této době se říká „Zlatý věk“, ve kterém dochází k obrovskému vědeckému a technologickému rozmachu. Jako ztělesnění amerického snu můžeme považovat naftového magnáta Johna Davisona Rockefellera nebo všestranného podnikatele Andrewa Carnegieho, kteří dosáhli obrovského bohatství vlastním úsilím.¹⁴ Rozvíjí se kultura, hospodářství i společnost. Můžeme si všimnout, že za války vždy dojde k největšímu progresu hlavně v technologiích, ale nepřímě i v ostatních oblastech. Mění se představy, které dříve byly dogmatickými. Tento rozvoj však má i negativní dopady na Spojené státy americké. Hlavním důvodem je vysoká vlna imigrace. Spojené státy doslova praskaly ve švech a přistěhovalci bez ustání přicházeli, tak logicky docházelo ke konfliktům. Imigranti se sjížděli z celého světa, z odlišných kultur a s jinými zvyky. Náboženství se stalo problémem číslo jedna, protože právě přistěhovalci přinášeli různé nové teologické pohledy. Tento aspekt ničil americkou představu o sjednocení demokratického státu. Co se vědy týká, musíme zmínit obrovský vliv Charlese Darwina ve Spojených státech. Právě z darwinismu můžeme najít cestu ke vzniku pragmatismu. Teorie evoluce byla jedním z pramenů pragmatismu. K tomu můžeme připočítat ztělesnění amerického snu, tedy průmyslového magnáta, který zbohatl praktickou cestou, vlastním přičiněním. Navíc, jak říká Emil Višňovský ve své knize *Richard Rorty a zrkadlo filozofie*¹⁵, základ pragmatismu tkví v amerických myšlenkových pochodech, kdy upřednostňují své vlastní smýšlení, čerpající z vlastního praktického života, než aby jí hledali v knihách.¹⁶ Tak se nám vytváří skvělé podnebí, pro úspěch pragmatismu. Stal se první oficiální originální školou filozofie, která pocházela ze Spojených států amerických.¹⁷ Když bychom se měli podívat na čistě filozofickou situaci, tak pragmatismus se vyvíjel v období, kdy mezi sebou sváděly lýtý boj dva myšlenkové směry, racionalismus a empirismus - empirismus ctí smysly, racionalismus pohlcen rozumem. Tyto dva nesmiřitelné tábory nenacházely

---

¹³ MENAND, Louis. *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*. Macmillan, 2001. ISBN 0-374-70638-7. Str. 10

¹⁴ EDITOŘI FRANTIŠEK MIHINA a Emil VIŠŇOVSKÝ. *Pragmatismus: Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, Richard Rorty*. Bratislava: Iris, 1998. ISBN 808877845X. Str. 11

¹⁵ VIŠŇOVSKÝ, Emil. *Richard Rorty a zrkadlo filozofie*. 1. vyd. Kaligram, 2015. ISBN: 978-80-8101-917-3.

¹⁶ VIŠŇOVSKÝ, Emil. *Richard Rorty a zrkadlo filozofie*. 1. vyd. Kaligram, 2015. ISBN: 978-80-8101-917-3. Str. 50

¹⁷ VIŠŇOVSKÝ, Emil. *Richard Rorty a zrkadlo filozofie*. 1. vyd. Kaligram, 2015. ISBN: 978-80-8101-917-3. Str. 52

společnou řeč a tak zákonitě musel přijít jiný směr, který by do jisté míry syntetizoval myšlenky obou radikálních křídel, a tím byl právě pragmatizmus. Ten sice vychází spíše z empirismu, považuje zkušenosti za nejdůležitější, ale zároveň neopouští rozumovou složku, která je též důležitá. První zmínky o pragmatizmu můžeme zaznamenat už v roce 1972, kdy se začaly uskutečňovat na univerzitě schůzky takzvaného Metafyzického klubu. Do tohoto klubu patřili kromě zakladatele pragmatizmu Charlese Sanderse Pierce, také William James, Oliver Wendell Holmes, Jr., právník Nicholas St. John Green, také právník Joseph Bangs Warner, John Fiske, Francis Ellingwood Abbot a Chauncey Wright.¹⁸ V tomto klubu se nejvíce probíraly otázky ohledně metod přístupu k vědě, společnosti či náboženství. Pragmatismus však nemůžeme brát jako jediný rozvíjející se filozofický směr ve Spojených státech amerických. Nedá se ani říci, že by pragmatizmus byl vládnoucí filozofií v zemi, ale rozhodně patřil k myšlenkové elitě. Důvodem je právě silná vlna emigrace, která přivedla do Ameriky většinu evropských směrů. Avšak u pragmatizmu můžeme najít jedinečný charakteristický rys, jeho základ není akademický. Zakladateli pragmatizmu totiž nebyli vystudovaní filozofové - Pierce byl matematik a chemik, zatímco James vystudoval medicínu - tudíž se stal velice populárním.

4. Autoři ovlivňující pragmatizmus Karla Čapka

4.1. John Dewey

John Dewey se narodil roku 1859 a zemřel ve věku 92 let roku 1952. Velice pomohl k silnější pozici pragmatizmu mezi filozofickými směry. Založil svůj vlastní směr pragmatizmu, který byl pojmenován instrumentalismus. Na Deweyho pragmatizmu je velice patrné, že se dříve zabýval psychologií, konkrétně psychologií zájmů a zkušeností. Všechno podle něho závisí na zkušenosti, což je alfa omega všeho. Zabýval se ale i pedagogickou praxí, kde interpretoval právě zmiňovanou sílu zkušenosti. Podle něho má empirické poznání největší vliv na vývoj lidské psychiky, kterou můžeme získat pouze neustálou činností. John Dewey odsuzuje všechny pohledy, které neberou v potaz, že vědění

---

¹⁸ MENAND, Louis. *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*. Macmillan, 2001. ISBN 0-374-70638-7. Str. 129

musí být založené na zkušenosti. Tyto směry podporující abstraktní myšlení, jsou podle Deweyho nepoužitelné do normálního života a jeho problémů. Na život má největší vliv empirické vědění.

Je prvním americkým pragmatistou, o kterém se Karel Čapek zmiňuje ve svém díle *Pragmatismus čili filosofie praktického rozumu*.¹⁹ Tudíž můžeme s jistotou říct, že John Dewey Karla Čapka rozhodně ovlivnil. „U J. Deweye se nejzřetelněji projevuje souvislost pragmatismu s funkcionální psychologií a genetickou logikou. Mezníkem nového myšlení je Darwin. Až po Darwina točilo se filosofické myšlení kolem ideálu „absolutní permanence“; skrze změny vznikání všeho, jež jsou jen známkou nedostatku a nebytí, hledělo se přemýšlení dobrati uniformního typu struktury a funkce, pevné formy a konečné příčiny; změna jako změna, jako pouhý proud a běh uráží inteligenci, jež poznati absolutní původ a plán světa.”²⁰ Z tohoto úryvku Karla Čapka můžeme usuzovat, že John Dewey vidí jako počátek změny filozofického myšlení Charlese Darwina. Právě po jeho vzoru Dewey odmítá absolutní normy.

Čapek bere Johna Deweyho jako nejvýraznějšího moralistu pragmatizmu. Samozřejmě ho také velice zaujala teorie konfliktů, ve které John Dewey zdůrazňuje potřebu přebírání osobní zodpovědnosti u utváření a uznávání jednotlivých pravd. Právě zodpovědnost je stěžejním pilířem, který Čapka nejvíce oslnil. Naše pravdy jsou závazné hlavně kvůli tomu, že se za ně mravně zaručujeme. Mravní hodnoty, které rozvádí John Dewey, jsou také jedním z hlavních důvodů, proč u Karla Čapka vzbudil zájem. Čapek si dokonce myslí, že aktivní přístup k hodnotovému morálnímu životu je největším přínosem pragmatizmu.

Vše se točí kolem jednoho slova a tím je slovo morálka. Pravý morální postoj získáváme jen přes jednání v praxi, je to totiž jediný moment, kdy se setkáváme s bezprostředními problémy. Jestliže jsme schopni se s těmito problémy vypořádat, má výsledek velký vliv na pozitivní vývoj charakteru, který je bezpodmínečným odrazovým můstkem pro naše utváření hodnot. Podle Johna Deweyho jsou naše hodnoty styčným bodem naší morálky. Ale pozor, zde je důležitá již výše zmiňovaná morální závaznost, takže tvoření hodnot nemůžeme

---

¹⁹ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7.

²⁰ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. str. 32

brát lehkovážně. I přes to, že John Dewey říká, že morální postoj získáváme přes praktické jednání, jsou tady i výjimky v podobě předmětů našeho myšlení, které vyžadují trvalý rigidní postoj. Ten je buď kladný, nebo záporný. A tady se opět vracíme k opakované rozhodnosti. Je naší povinností přikládat patřičný důraz tam, kde se musíme rozhodnout, jestli je objekt našeho myšlení pravdou nebo fikcí. Tento úkol je pak naším životním úkolem, který je zkouškou naší opravdové zodpovědnosti. Spor dvou protichůdných stran nás nutí si vybrat jasnou cestu. Jakmile si ji však vybereme, bereme na sebe zodpovědnost, závaznou díky své morální hodnotě, za kterou si stojíme.

4.2. Ferdinand Canning Scott Schiller

Ferdinand Canning Scott Schiller (1864-1937) byl dalším filozofem, který ovlivnil Čapkův pohled na svět. Tento německý myslitel působil na Oxfordské univerzitě nejdříve jako student, později i jako přednášející. Ferdinand Canning Scott Schiller svoje úvahy sepsal už roku 1891, v díle *Riddle of the sphinx*. A poté vyrazil do Spojených států amerických, kde se setkal s Williamem Jamesem.

Zatímco John Dewey prosazoval ve Spojených státech amerických svůj instrumentalismus, Ferdinand Canning Scott Schiller rozvíjel svůj, v Evropě unikátní (později pojmenovaný), humanismus. Ačkoli tyto osobnosti o sobě navzájem nevěděly, tak se ve spoustě myšlenek shodovaly a to především v odmítání racionalismu. Po propojení těchto dvou autorů se pragmatizmus rozvíjí a expanduje do celého světa. Spojené státy americké jsou jím zahlceny, avšak v Evropě vyvstávají stále odlišné názory na pragmatizmus. Od této doby se pragmatizmus dá považovat za samostatný filozofický směr. Později však utvořili tito dva myslitelé, John Dewey a Ferdinand Canning Scott Schiller, dvě radikální křídla pragmatizmu, mezi kterými tvořil imaginární střet William James. „Smrtí Jamesovou nastává stále rostoucí mezera mezi oběma křídly a z jednotného hnutí stávají se brzy dvě filosofie: Deweyův instrumentální s velikou školou americkou a na druhé straně Atlantiku poměrně osamocené humanism Schillerův.“²¹

---

²¹ VOROVKA, Karel. *Americká filosofie*. Sfinx Bohumil Janda, 1929. str. 227

V čem se Schillerův humanismus liší od instrumentalismu Johna Deweyho? Oba přece odmítají racionalismus. Podle Deweyho je základním bodem poznání lidská praxe, tedy zkušenost. Schiller však odmítá životní praxi, která prý nezajišťuje objektivní pravdivost. Proto je hlavním styčným bodem Schillerova humanismu subjektivita člověka. Naše subjektivita se snaží přizpůsobit svět k našemu obrazu. „Keď hovoríme o skutočnosti „nezávislej“ od ľudského myslenia, zdá sa, že niečo také je veľmi ťažké nájsť. Redukuje sa to len na predstavu toho, čo vstupuje do skúsenosti a čo ešte iba treba pomenovať, alebo na predstavu nejakej pôvodnej danosti v skúsenosti, ktorá v nej bola prítomná ešte predtým, ako vzniklo akékoľvek presvedčenie či ľudská koncepcia. Je to niečo absolútne nemé a prchavé, iba ideálna hranica nášho myslenia. Môžeme ju letmo zazrieť, ale nikdy ju nepochopíme; vždy chápeme iba nejakú jej náhradku, ktorú nám predchádzajúce ľudské myslenie už predvarilo.”²² Zjednodušeně se dá říci, že účel má přednost před pravdou. Podle Schillera tedy můžeme tvrdit, že pravda je nějaká užitečná myšlenka, která je pravdivá do té doby, dokud je pro nás výhodná. Tato myšlenka přestává být pravdivou, jakmile pro nás už není nejvýhodnější a pravdivou se stává jiná myšlenka, která v danou dobu je pro nás užitečnější. Mohlo by se zdát, že toto je definice pro individualismus a Schiller dodává, že jakousi brzdou našeho individua je společnost. Socializace člověka vede k nesobeckému pojetí subjektivismu, kdy vlastně nezáleží nejvíce na užitečnosti pro jedince samotného, ale na užitečnosti společenské. Pravda je tedy to, co je užitečné pro společnost, ve které žijeme.

Karel Čapek říká, že „Shillerovy následky jsou oprávněním.”²³ „Tyto následky musejí býti žádané, příznivé, dobré, aby tvrzení bylo hodnotné a stalo se nám pravdou. Tedy pravdy jsou logické hodnoty. Ale každá pravda musí býti potvrzena, aplikována čili podrobena užití. Tedy pravda tvrzení je závislá na jeho užití. Veškerý význam záleží na účelu. A protože tím se stanoví převaha vůle, je pragmatism vědomým užitím teleologické psychologie, jež konec konců zahrnuje metafysiku vůle, na theorii poznání. V této řadě výmezu se nenápadně ukazuje

---

²² EDITOŘI FRANTIŠEK MIHINA a EMIL VIŠŇOVSKÝ. *Pragmatizmus: Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, Richard Rorty*. Bratislava: Iris, 1998. ISBN 808877845X. Str. 272

²³ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. str. 40

zvláštní Schillerův rys: důraz na vůli spíše než na zkušenosti.”²⁴ Tady si můžeme povšimnout, že Karel Čapek si všímá na Schillerovi jeho odporu k racionalismu. Svět se nachází v neustálé transformaci, protože vše záleží na aktuální potřebě člověka a ta se pořád mění, takže svět prodělává neustálé změny díky představám člověka. Podle Čapka však Schiller neodpovídá na určité otázky. Sice podle Schillera víme, co svět vytváří, ale už se nedozvídáme, jak tuto skutečnost tvoří. Tedy Schiller absolutně nereflektuje prostředek jednání a zaměřuje se vyloženě pouze na výsledek v podobě přeměny světa, tedy se zaměřuje spíše na vnější stránku člověka, ale hlubší stránky nechává nevyřešené. To je asi největší výtku, kterou Čapek měl k Schillerově humanismu.

4.3. William James

Autor, který ovlivnil nejvíce Karla Čapka v pragmatické „kariéře”, byl rozhodně William James (1824-1910). William James měl největší vliv na rozvoj pragmatismu a hlavně jeho osamostatnění ve filozofii. On sám se jako zakladatel pragmatismu nepovažuje, tím podle něj byl Charles Sanders Peirce. William James sice popularizoval článek „pragmatizmus” Charlese Sanderse Pierce, ale záměrně dodal, že toto pojmenování není z jeho hlavy. James se však odklání od způsobu uvažování Pierce, čistě jazykové problémy nechává být a zaměřuje se spíše na pragmatizmus jako metodu určení významu celých filosofických systémů a myšlenek. James se zaměřuje na konkrétní případy, na rozdíl od Pierce, ale používá jeho metodu k dosažení svých cílů. James byl velice pobožný člověk, takže se není čemu divit, že poprvé aplikoval svojí metodu na náboženství. Sice se nemůže náboženství nikdy pořádně opřít o vědu, ale i tak nám může podobně posloužit. Pravdivost náboženství závisí na tom, jestli je pro nás přínosné nebo není. Na svých přednáškách náboženství definuje jako pravdivé přesvědčení, které působí v praxi tak, že poskytuje věřícímu užitek vedoucí k emociálním zárukám. Všechny svoje teorie se snaží James podrobit praxi. Hlavním hodnotitelem jeho zkoumaných objektů je praktický život. Pojmy, které používá ve svých teoriích, mají svůj účel a jenom podle účelnosti je musíme hodnotit.

---

²⁴ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. str. 40

Co je však přímo pojem pragmatismus? James se ho snaží vysvětlit na příkladu dvou osob, které obíhají strom, na kterém sídlí veverka. Rozpor obou osob je v tom, že se hádají, zda při obíhání kolem stromu, zároveň obíhají i veverku. Na to James říká, že je to jen na úhlu pohledu, a že zároveň mají oba pravdu, ale i že pravdu nemají. Protože problém je v interpretaci pojmů. „Pragmatická metoda je primárně metodou řešení metafyzických problémů, které jsou jinak neřešitelné. Je svět jeden nebo mnohý? - determinovaný nebo svobodný? - to jsou pojmy, z nichž kterýkoli by o světě mohl platit. A diskuze kolem těchto pojmů jsou nekonečné. Pragmatická metoda v takových případech spočívá ve snaze o interpretaci těchto pojmů prostřednictvím nalezení jejich praktických důsledků. Jaký by to mělo praktický dopad, kdyby jedno tvrzení bylo pravdivé spíše než druhé?“²⁵ Jakmile není možnost se dopátrat, jestli je nějaké tvrzení pravdivé, tak vlastně debata o tomto tématu je zbytečná. Jestliže by měla mít tato debata smysl, tak bychom museli najít rozdíly získané z různých názorů.

Karel Vorovka se domnívá, že by měl být označován William James jako radikální empirista, protože sám považoval pragmatismus za důsledek svého filozofického smýšlení. Ale nebyla by to tak úplně pravda, protože kvůli ustavičné kritice jeho myšlenek se stával umírněnějším.²⁶ James byl často podroben kritice, kvůli jeho krajnímu subjektivismu byl trnem v oku jeho odpůrců. Jamesova filozofie se stále pohybuje kolem termínů praktičnost nebo účelovost. Pravdivost výroku nebo myšlenky záleží na plnění svých praktických cílů. Pragmatismus by neměl být podle Jamese filozofií, ale jen metodou k dosažení skutečnosti ve zkoumaných problematikách pomocí praktických důsledků. Každý člověk má jiný pohled na svět a to znamená, že každý má také odlišný pohled na filozofii. Jestliže naše myšlenky odpovídají naší empirii a nejsou v rozporu s dříve uznanými obecnými pravdami, tak tyto myšlenky jsou označeny za pravdivé, ale jenom pro nás nebo jiný subjekt, který bude tuto pravdivost akceptovat. Pravda je odvislá od potřeb daného subjektu, tudíž se může měnit společně i s potřebami, které daný subjekt má. Potřeby se naopak odrážejí od temperamentu a charakteru subjektu, které ovlivňují názor na danou problematiku.

---

²⁵ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-022-5. Str. 38

²⁶ VOROVKA, Karel. *Americká filosofie*. Sfinx Bohumil Janda, 1929. str. 172

Čapka zaujal Jamesův obraz světa víry, kterou považuje za cit důvěry, pokus o získávání důvěry ve svět a boj za každý střípek důvěry, kterou můžeme získat. I když je každá naše vrozená důvěra postupně zklamávána a tím i naše spolehnutí na svět rušeno, tak pravá důvěra je empirická, tudíž jí získáváme, až po práci a boji. Důvěra se stává naší odměnou z hlediska morálky. „Jediná cesta, jak získati k světu důvěry, je ta, činiti vši svou snahou svět takovým, nebo jednati ve světě tak, aby výtěžkem této činnosti byla největší důvěra ve svět; a jistě není tak špatné, sobecké nebo lhostejné jednání, na kterém bychom mohli založiti svou důvěru v bytí. – To je, míním, základní motiv pragmatizmu.”²⁷ Jestliže chceme dojít k pravé důvěře, musíme o ni usilovat. Se zkušeností rostou hodnoty a ty jsou základem morálky. Tudíž cestu za morální osvětou můžeme najít skrz praktický život.

Čapek má stejný názor jako James, že filozofové tvoří různé filozofické směry, kvůli rozdílným povahám. Buď může být filozof hrubý, nebo jemný. Záleží na jeho temperamentu, od kterého se odvíjejí další charakterizující znaky daného filozofa.²⁸ Opět narážíme na racionalismus a empirismus, u Čapka na idealismus a pozitivismus. James se domníval, že spojení těchto dvou protikladných směrů by mohl zprostředkovat pragmatismus. Čapek považuje právě umírněného Jamese za střed těchto dvou zdánlivě neslučitelných tendencí. Můžeme sice říci, že James byl radikálním empirikem, ale v kombinaci s jeho náboženským cítěním je ideálním Čapkovým středobodem mezi idealismem a pozitivismem. Jamesovy empirické myšlenky se však ztotožňují s jakoukoli zkušeností. Tudíž exaktní vědy nemají monopol na naši zkušenost, a věda se může lehce ocitnout na podobné úrovni jako náboženství. Rozdíl mezi vědou a náboženstvím vidí James v tom, že u vědy nemáme šanci dosáhnout absolutního poznání, zatímco náboženství nebude nikdy založeno na naší přímé zkušenosti. A proto jsou tyto dvě cesty poznání v lidském životě rovnocenné.

---

²⁷ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. str. 59

²⁸ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. str. 49

4.4. Henri Bergson

Henri Bergson (1859-1941) se proslavil hlavně díky své koncepci životnímu vzmachu (*élan vital*). Tento francouzský vitalista v mládí pobýval ve Spojených státech amerických nebo ve Spojeném království. Ve Spojených státech amerických poznal Williama Jamese, který se stal jeho blízkým přítelem. Kromě filozofie se zabýval také biologií, což výrazně ovlivnilo jeho filozofické smýšlení. Zajímavostí je, že ačkoli nikdy nepsal nefilozofická díla, tak roku 1927 obdržel Nobelovu cenu za literaturu, kvůli literární hodnotě jeho děl. Za svého života byl velice oblíbený a dokonce se chození na jeho přednášky stalo společenským trendem. Bohuslava Bradbrooková tvrdí, že právě Paříž rozzářená vitalismem Henriho Bergsona měla největší vliv na výběr Čapkova univerzitního studia, který se rozhodl pro cestu filozofie.²⁹

Bergson vysvětluje skutečnost, jako měnící se dynamickou jednotu. Jednota je podporována „životním vzmachem“, společně usilují o přemožení vzdorující síly hmoty. Právě tento souboj mezi hmotou a jednotou, je nezbytný pro vznik života. Život je tvůrčí vývoj. Podle Bergsona, je přítomnost neustálým střetem budoucna a minulosti. Čas se nedá zasadit do prostoru. Současnost nemůže existovat, protože i když máme na mysli právě aktuální moment, tak ve chvíli, kdy nad ním rozjímáme, tak už není aktuální a stává se minulostí. Čas je trvalý. Každý aktuální okamžik s sebou nese odkaz minulého, ale i budoucího. Naše vnímání je tedy provázáno minulostí a budoucností. Kdybychom se chtěli obejít bez části minulosti nebo budoucnosti, dopustili bychom se zkreslení. Při způsobu poznání dochází u lidského vědomí ke konfliktu. Buď poznáváme rozumem, nebo intuicí. Tady bychom mohli najít paralelu s Williamem Jamesem a jeho rozpor u poznání mezi racionalismem a empirismem. James byl více empirického ražení a také Bergson přikládá větší sílu intuici. Považuje rozum za poznávání každodennosti, kdežto u intuice můžeme zachytit celistvost života. Rozum je jenom nutností k přežití člověka, ale intuice je jediný způsob, jak můžeme nalézt odpovědi na reálný pravý život. V tomto ohledu můžeme vidět návaznost i u Čapka. I on si totiž všiml opačné rezonance u rozumu a intuice. Čapkova intuice se rovná lidskému nitru. Rozum je spíše povrchnější povahy

---

²⁹ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 19

oproti intuici, ale i tak se bez něj nedokážeme obejít. Avšak u hlubších, emociálně hlubokých okamžiků, nám rozum nepostačí, a proto ke správně zvolené cestě potřebujeme intuici. Podstata našeho nitra se spojuje se zásadními okamžiky z našeho dosavadního života, se zkušeností většinou spojené se silně negativní nebo naopak pozitivní empirií. Tady naprosto souhlasím s Čapkem, z mé samotné zkušenosti vím, že nejvíce jsem poznal sám sebe, když moje duše trpěla, ať z důvodu ztráty blízkého člověka nebo z jiných pro mě závažných důvodů. V tento okamžik jakoby výrazně vyvstaly životní priority a byl jsem osvobozen od všech povrchních myšlenek, které mě jinak obklopují. Nalezl jsem hromadu síly, kterou bych za normální situace u sebe nečekal. Tuto myšlenku považuji za velice silnou a je nepochybné, že Bergson měl v určitých ohledech na Čapka veliký vliv. Oba se také zabývali pluralitou termínu „já“. Bergson tvrdil, že existuje rozdíl mezi společenským „já“, které buduje vztahy se společností a individuální „já“, které prožívá vztah člověka k sobě samotnému. U Čapka nenalezneme dvojí „já“, ale najdeme mnohé „já“. Čapek říká, že člověk se skládá z mnoha osob, které si v zásadě nemusí být ani moc podobné. Jestliže si toto přiznáme, otevrou se nám nové horizonty poznání nejenom sama sebe, ale i druhých.

4.5. Tomáš Garrigue Masaryk

Náš první československý prezident byl všestrannou osobností. Stal se profesorem filozofie. Ale nejenom o filozofii, nýbrž i o politice nebo literatuře mohli s Karlem Čapkem najít společnou řeč. Masaryk (1850-1937) si vážil Čapka hlavně kvůli inteligenci, znalostem, pokoře nebo slušnému vychování. Prezident zval Čapka často na Hrad a později začal chodit mezi skupinu pátečníků. Jejich blízký vztah byl nejlépe vyjádřen v *Hovorech s T. G. Masarykem*.³⁰ Podle Bohuslavy Brodbrookové můžeme právě v těchto spisech vidět, jakou úctu choval Karel Čapek k našemu prezidentovi a naopak, Masaryk se k Čapkovi nechoval povýšeně a velice si vážil jejich přátelství.³¹ Co se týče novinářiny Čapka, psal hodně promasarykovsky. Ale jejich přátelství neslo i pár úskalí. Čím blíže si tyto

³⁰ ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3.

³¹ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 26

dvě osobnosti byly, tím více se opíral tisk do Karla Čapka, že jeho úspěchy na poli literatury byly protlačovány státem.

I když byl Masaryk profesor filozofie, tak se nikdy za filozofa nepovažoval. „Řeknu vám napřed: nikdy jsem se nevydával za filosofa, neřknu-li za metafysika.“³² Důvod byl jednoduchý, sice studoval a přednášel filozofii, ale nikdy nic nevydal a to Masaryk považoval za důvod, proč se nepovažovat za filozofa. Masaryk nebyl podobně jako Bergson pragmatista, ale i tak ho zmiňují, protože Karla Čapka významně ovlivnil. Masaryk se s pragmatismem podle jeho slov neztotožňoval, i když jeho filozofie vycházela z jeho každodennosti, do svého jednání. „Pragmatista – to ne. Ale i pragmatistů je několik; pokud by šlo o Pierce nebo Williama Jamese, ti dva vycházejí z Kanta a už tím jsou mi cizí. Také jsem si nikdy nekladl takový důraz na antilitarismus, a dokonce nábožensky stojím jinde. James napsal, že pragmatismus je jen nové jméno pro staré metody myšlení – nemám rád nová jména pro staré věci.“³³ Můžeme ho považovat za konkrétistu. Protože poznávání pro Masaryka nebylo jedinou prioritou, stejně důležité pro něj bylo i jednání. „...nelze jednat bez poznání. I poznávat je aktivita, myšlení a poznání je činnost, často činnost nesmírně energická nebo, jak říkáme, tvořivá.“³⁴ Konkrétismus není ani výhradně empirický, ani racionální. Snaží se slučovat obě radikální myšlenkové větve dohromady. Veškeré zkušenosti kontroluje rozum a opačně. Dalo by se říci, že zkušenosti s rozumem spolupracují, navzájem se doplňují. Každodennost je slovo, které zasahuje oba autory, jak Karla Čapka, tak Tomáše Garrigue Masaryka. Oba se věnují člověku obyčejnému, který každý den prokazuje svoje schopnosti, při řešení problémů.

---

³² ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3. Str. 163

³³ ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3. Str. 164

³⁴ ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3. Str. 164

5. Čapkův vývoj názorů v jeho literatuře

V této části práce bych rád nastínil, jak vypadal Čapkův vývoj názorů na válku. On sám se nikdy nezapojil do vojenské služby, kvůli svému zdravotnímu stavu, ale bude zajímavé sledovat, jak se jeho názor na válku vyvíjel. Přece jen zažil dopady První světové války, poté poválečné období, hospodářskou krizi a následný vzestup autoritativních politických ideologií. I když se Karel Čapek Druhé světové války nedožil, hromadu následných událostí předpovídal a veřejně na ně upozorňoval. Dokonce to činil v takové míře, že vyprovokoval gestapo, aby plánovalo jeho bezpodmínečné zatknutí. Toho se však Karel Čapek nedočkal, kvůli svému předčasnému úmrtí na následky zánětu ledvin a chřipky. Druhý úkolem v tomto úseku bude zmapovat jeho pragmatický progres. Tomuto filozofickému směru se věnoval už na vysoké škole a později o něj jeho zájem neopadl. Jelikož byl Karel Čapek literárně velmi činný, vyberu jen část jeho děl, které směřují k tématu a pokusím se je zanalyzovat. Důležité je podle mého názoru také nastínit společensko-historické pozadí doby, kdy Karel Čapek psal, poněvadž hromada faktorů tohoto období poznamenala jeho literární tvorbu. I proto se pokusím zahrnout do této části i světové události, které mohly mít vliv na Čapkovo psaní.

5.1. Boží muka a Trapné povídky

Pro začátek jsem si dovolil vybrat soubor novel *Boží muka*.³⁵ *Boží muka* totiž byla prvním dílem, které Karel Čapek vydal sám. První vydání je datováno už do roku 1917, tedy ve stále probíhající První světové válce. Knihu můžeme členit na dvě části. V prvním úseku se nacházejí povídky *Šlápěj*, *Lída*, *Hora*, *Milostná píseň (Lída II.)* a *Elegie (Šlápěj II.)*. Druhou část tvoří povídky *Utkvění času*, *Historie beze slov*, *Ztracená cesta*, *Nápis*, *Pokušení*, *Odrasy*, *Čekárna* a *Pomoc!* V těchto jednotlivých povídkách se zabývá autor věcmi, které nejsou ihned zřejmé a vymykají se běžnému lidskému chápání. Primárním objektem poznávání je lidské nitro. Děj se v tomto souhrnu novel ubírá směrem k nějaké nejasné mysteriózní události, která je většinou zakrytá něčím transcendentním.

---

³⁵ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka.

Jako například hned v první povídce *Šlépěj*, kdy hrdinové řeší záhadu jedné osamocené stopy ve sněhu. „Pořád hledáme přirozené vysvětlení; chytáme se nejsložitějších, nejnesmyslnějších a nejnásilnějších příčin, jen když jsou přirozené. Ale snad by bylo jednodušší a přirozenější, kdybychom řekli, že to je prostě zázrak. To bychom se jenom podivili a šli klidně svou cestou. Beze zmatku. Snad i spokojeni.”³⁶ Dále tu můžeme nalézt také obrovský autorův soucit se všemi zúčastněnými hrdiny, kteří se dopustili špatných rozhodnutí. Tento soubor povídek je ovlivněn hlavně dvěma faktory ze života Karla Čapka. První okolností, která Karla Čapka zasáhla, byla probíhající První světová válka. Válka měla dopad samozřejmě i na civilní život. Čapek si je vědom, že právě vojenské konflikty nutí člověka se zaměřit více na vlastní nitro. Čím více se člověk cítí na pokraji svých sil, tím blíže může být vlastní duši. Přímo vojenskou zmínku lze najít v povídce *Čekárna*. „Ale restaurace byla zavřena a jedinou čekárnu naplnil transport vojska. Spali na lavicích a na stolech, leželi všude na zemi s hlavou opřenou o trnože, o plivátka, o zmačkaný papír, tváří k zemi a nakupeni jako hromady mrtvol”³⁷ Druhým faktorem byla mylná představa Karla Čapka o jeho zdravotním stavu. Lékaři se domnívali, že Karel Čapek umírá na tuberkulózu obratlů, avšak diagnóza byla špatná, to se ale dozvěděl později, než vydal *Boží muka*. Tuto linii můžeme sledovat hlavně v povídkách *Nápis*, *Odrazy* nebo *Čekárna*. U povídky *Nápis* můžeme již na začátku tušit, kam se děj bude ubírat. „Chvilku oddechuje, stanul Kvíčala u dveří a těšil se: Matys stůně, bude mít radost, že jsem přišel; trochu mu zahlučím u postele, aby se rozptýlil... Pokusil se zahlučet; vypravoval nějaké novinky a mrzel se na svůj cizí, jakoby něčím povlečený hlas; cítil na sebe upřeny oči nemocného pozorně a přeci vzdáleně; i spolkl své novinky a toužil uniknout.”³⁸ Zde je patrné, že Karel Čapek vsadil do *Božích muk* svůj osobní život spojený se stavem umírajícího člověka. Takže tu máme autora, který píše v období První světové války a ještě k tomu věří, že umírá. Navíc podle tehdejší literární kritiky si můžeme všimnout, jak moc byl Karel Čapek už tehdy považován za filozofa. A to dokonce před vydáním díla

---

³⁶ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka. Str. 11

³⁷ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka. Str. 89

³⁸ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka. Str. 79

Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života.³⁹ I samotný autor přiznává, že jeho dílo má filozofický podtext. „Název *Božích muk* je dvojsmyslný, i znamená jednak rozcestí, jednak sebetrýzeň těmi vyššími věcmi a tím hledáním.”⁴⁰ Není se čemu divit, v textu se postavy odkazují na empiristu Davida Huma. Navíc téma poznání zasahuje silně do většiny povídek. Podle mého názoru můžeme v *Božích mukách* najít i pragmatické prvky smýšlení. Vybral jsem si část jménem *Ztracená cesta*, která už svým názvem napovídá, že bude mít přesahující charakter. Právě už uvědomění si životních priorit při života ohrožujícím otřesu může pomoc najít člověku cestu za pravým poznáním. Jsou tu dvě postavy, kdy jedna je nešťastná a druhá šťastná. Šťastný hrdina nedokáže popsat, proč zažívá svojí pozitivní emoci, ale je si vědom, že našel něco, po čem celý život toužil. Jakési nalezení sebe sama. Pravdy, která je pro nás nejvíce užitečná. „To říkám sobě, protože jsem to našel. Sebe jsi našel a nemůžeš se poznat; a přece je to jediné, co jsi kdy hledal. Můj Bože, tolik let! A náhle to řešení: přijde ti radostný a bezeslovný cit, že to tu je; to, co není myšlenka, ale jenom oslňující chvíle a zázračná jistota.”⁴¹

Trapné povídky vydal Karel Čapek roku 1921. Jde o soubor devíti povídkových próz. Chronologicky jsou v knize sepsány takto: *Otcové*, *Tři*, *Helena*, *Na zámku*, *Peníze*, *Surovec*, *Košile*, *Uražený* a *Tribunál*. Společným znakem s předcházejícím dílem je určitě začlenění osobních pocitů do díla. Opět se často objevuje téma nemoci a umírání. Například v povídce *Otcové*, je smrt a bolest hlavním motivem. „Zemřelo, a nikdy malé město nevidělo bolesti větší, než byla bolest jejího otce.”⁴² Oproti *Božím mukám* jsou *Trapné povídky* daleko více přilnuté ke každodennosti. Tady si můžeme všimnout vlivu pragmatizmu a Williama Jamese. Jen připomenu, že *Trapné povídky* byly psány a vydány až po díle *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. Všechny povídky jsou odrazem společnosti, který ukazuje většinu problémů, jaké mezi sebou lidi mají. Ve většině částí díla si můžeme povšimnout, že hlavní myšlenka je boj morálky, proti defektnímu světu, kde člověk nenalézá své pravé hodnoty. V tomto díle také

---

³⁹ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7.

⁴⁰ OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívazek*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7215-356-5. Str. 59

⁴¹ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka. Str. 75

⁴² ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka. Str. 101

vidíme, jak Karel Čapek se staví odlišně k otázce pravdy, než v knize *Boží muka*, o které se Čapek vyjadřuje takto: „Pravdu musíš zažít jako cit, dříve než se ti stane slovem. Musíš se v ní ocitnout jako v prostoru, který nikam nevede, ale otvírá se na všechny strany; neboť tvé přemýšlení je jenom cesta jedním směrem, jako chodba mezi stěnami. Tvé myšlení jde jenom kupředu po některé z mnohých cest; ale jediná pravda nikam nejde a nemá nikam namířeno, nýbrž stojí jako rozloha.”⁴³ V *Trapných povídkách* je pravda vykreslena pluralitně, pravd je mnoho, každý má svoji vlastní pravdu. Například ji můžeme nalézt v povídce *Surovec*, kde dva mužští hrdinové, kteří se přou o to, co bude pro jejich vyvolenou nejlepší, mají každý svoji pravdu. Ani jeden však neuzná pravdu druhého, a tak konečný výsledek dopadne nejhůře, jak může, všichni jsou nešťastní. „Vrať jí svobodu! Já vím... ona ví, že ji snad máš svým způsobem rád, ale to není to... A vůbec poslední měsíce... Jste si tak cizí! Hleď, kdybys svolil k rozvodu!”⁴⁴ Podle Karla Čapka je další dílo *Krakatit* doslov k *Božím mukám* skrz *Trapné povídky*.⁴⁵

5.2. Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života

*Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*⁴⁶ je dílo Karla Čapka, které vydal roku 1918. V Československu to byla první publikace zaměřující se na pragmatismus, která byla vydána skoro současně s překladem díla Williama Jamese, *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*.⁴⁷ Zabývá se v něm vývojem pragmatismu, jak vznikem tohoto směru, tak postupně i všemi pro něj významnými autory. Mimo pragmatismus se zde zabývá také moderní filozofií, moderní skepsí nebo Vaihingerovou filozofií praxe. Autory se snaží shrnout a komentovat jejich přínos světové filozofii. V chronologickém pořadí podle knížky představuje Hanse Vaihinger, Johna Deweyho, potom humanismus

---

⁴³ OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívazek*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7215-356-5. Str. 63

⁴⁴ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka. Str. 160

⁴⁵ OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívazek*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7215-356-5. Str. 65

⁴⁶ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7.

⁴⁷ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-022-5.

Ferdinanda Canninga Scotta Schillera a nejvíce se věnuje náboženské filozofii Williama Jamese. Ten byl také nejvíce inspirujícím autorem pro Karla Čapka. Jamesova morálka Čapka doslova uchvátí a přítomnost náboženské důvěry také splňovala jeho přesvědčení. V neposlední řadě obdivuje propojení empirismu s racionalismem, které William James provedl. Podle Bohuslavy Bradbrookové odtud pochází inspirace pro *Boží muka* a *Trapné povídky*, kde hledá Karel Čapek pravdu.⁴⁸

Čapek sám vyzdvihuje u pragmatismu důraz na praxi. „Podtitulem těchto stránek je „filosofie praxe“; ale zajisté stálý důraz na praxi a experimentaci, na činnosti a úspěších, důraz, jímž pragmatism oplývá, je vlastním jazykem činnorodé, osobně svobodné a volní rasy anglosaské; z činného optimismu těchto filosofů zřetelně mluví Nový Svět; není tu tedy vše blízké a důvěrné naší rase a našemu způsobu života. Ale přes to pragmatism je příklad filosofie praxe.”⁴⁹ Takže Karel Čapek označuje pragmatismus za filozofii praxe, ale proč vlastně pragmatismus vznikl, jaký důvod byl pro objevení tohoto filozofického směru? Jak je možné, že v jeden čas, v různých částech světa vznikaly podobné myšlenky v hlavách odlišných filozofů? Na tyto otázky odpovídá Čapek jednoduše. Důvodem pro vznik pragmatismu nebyla radost a bezproblémovost světa, spíše naopak. Pragmatismus vznikl, jako jakási morální vzpruha a vzorec lidského chování. Praktický člověk, který hledá pouze materiální užitek, není protagonistou, o kterém tady mluvíme. Svět se sice nacházel ve veliké krizi, ale silný jedinec byl schopen tuto nepříjemnou situaci ustát. Mluvíme o osobě, která je schopna i přes veškerá životní úskalí nalézt v sobě takovou sílu, aby se nezaměřovala jen na materiální hodnoty, ale chtěla najít pravdu a opravdové životní hodnoty. Tedy pragmatismus vznikl jako určité procitnutí, jako odpověď na problémy doby v důsledku ztráty naivity. „A pokud čtenář vidí kolem sebe praktický život, jenž není jen čilý a úspěšný, nýbrž i umdlený, drtivý a bezohledný k dobru a prospěchu světa, pochopí, proč mluví o pragmatismu jako o příkladu.”⁵⁰

---

⁴⁸ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 39

⁴⁹ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. Str. 60

⁵⁰ ČAPEK, Karel. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7. Str. 61

5.3. Ze života hmyzu, R. U. R., Krakatit, Továrna na absolutno, Věc Makropulos

Alegorické drama *Ze života hmyzu*⁵¹ vyšlo roku 1922. Autor tentokrát není samotný Karel Čapek, dílo můžeme zařadit mezi společnou tvorbu bratří Čapků, tedy i Josef Čapek je tvůrcem. V této komedii o třech dějstvích autoři uplatnili kritický pohled na soudobou společnost, ve které veškeré vztahy určují sobecké zájmy. V knize je poukazováno na negativní lidské vlastnosti, jako jsou třeba povrchnost, hrabivost, egocentrismus, prospěchářství, nenasytlost nebo touha ovládat ostatní. Tento poslední zmíněný element, ovládání ostatních, je základním aspektem pro získávání moci. Mimo jiné můžeme v díle nalézt i komunisty, které symbolizují parazité. Právě touha po moci je většinou určitým startérem válečného konfliktu. A tím, že lidstvo je sobecké a povrchní, je jednodušší s ním manipulovat, případně mu vsunovat myšlenky, že agrese je jediná možná cesta. Nejvíce si těchto elementů můžeme všimnout ve třetím dějství, kdy jsou mravenci tím hlavním štvavým „národem“, který vyzařuje bezohledné úsilí o moc, což je čiré zlo. V čele mravenců je pravý diktátor. Který je nakonec zabit Tulákem (průvodcem děje).

„ŽLUTÝ VŮDCE: Výborně Žlutí! Všechno pobít!

TULÁK potácí se hromadami mrtvých: Generále, dost už!

ŽLUTÝ VŮDCE: Vítězství Žlutých! Vítězství práva a pokroku! Naše je cesta mezi dvěma stébly! Nám, Žlutým, patří svět! Prohlašuji se za vladaře vesmíru! Vřava se vzdaluje do chodeb.

KUKLA, zmítá sebou: Já... já... já!

ŽLUTÝ VŮDCE klesá na kolena a snímá přilbu: Nejspravedlivější Bože, ty víš, že bojujem jenom za právo. Naše dějiny, naše národní čest, naše obchodní zájmy...

TULÁK vyrazí a povalí ho kopnutím, rozšlapává a roztírá botou: Ach ty hmyze! Ty pitomý hmyze!”⁵²

Tato vražda má symbolizovat jasný postoj, který bychom měli mít proti agresivnímu diktátorskému režimu. „...neměli přehlédnout Tulákův

⁵¹ ČAPEK, Karel - ČAPEK, Josef. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předehrou a epilogem*. 8. vyd. Praha: Fr. Borový, 1947. 106 s. Spisy bratří Čapků; sv. 16.

⁵² ČAPEK, Karel - ČAPEK, Josef. *Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předehrou a epilogem*. 8. vyd. Praha: Fr. Borový, 1947. 106 s. Spisy bratří Čapků; sv. 16. Str. 93

nekompromisní skutek, neboť ten je signálem Čapkova pevného postoje k morálním hodnotám. Jakkoliv hájil ve svých dílech laskavost a toleranci, měli-li čelit opravdovému zlu a nebezpečí, dovedl odporovat radikálně, třeba i fyzicky.”⁵³

*R. U. R. (Rossum's Universal Robots, Rossumovi Univerzální Roboti)*⁵⁴ je vědeckofantastické drama, které bylo vydáno roku 1920. Toto dílo mělo celosvětový úspěch. Karel Čapek se jako jeden z mála nebál poukázat na témata, o kterých se do té doby moc nemluvilo. Byly to znepokojující důležité obecné otázky jako klesající ženská plodnost, technologický pokrok a jeho dopad na svět nebo používání strojů a menší potřeba lidské práce i schopnost v ní.⁵⁵

„DOMIN (těžce): Alquiste, je naše poslední hodina; mluvíme už skoro z onoho světa. Alquiste, to nebyl špatný sen, rozbít otroctví práce. Práce ponižující a strašné, kterou člověk musel nést. Dřiny nečisté a vražedné. Oh Alquiste, pracovalo se příliš těžko. Žilo se příliš těžko. A tohle překonat –

ALQUIST: – nebyl sen obou Rossumů. Starý Rossum myslel na své bezbožné kejkle a mladý na miliardy. A není to sen vašich RUR-akcionářů. Jejich sen jsou dividendy. A na jejich dividendy lidstvo zahyne.”⁵⁶

Technologický pokrok může znamenat naši zkázu, zbraně mohou být zneužity lidmi proti lidem. V továrnách je potřeba stále méně dělníků, protože stroje jsou rychlejší a ekonomičtější, ale nevystřídají nás za chvíli v celém životě naše vynálezy? Celá kniha k tomu směřuje. Neměli bychom být otroky vlastních vynálezů. Nesmíme zapomínat na klasické lidské hodnoty jako je láska, ale i práce. Revoluční tematiku můžeme připodobnit ke krvavému povstání v Rusku v roce 1917 a následné občanské válce. Slovo Robot, které Josef Čapek vymyslel a Karel Čapek použil v tomto dramatu, není synonymem pro stroje, ale mělo by reprezentovat biologické bytosti demonstrující schopnosti lidstva. Proto píše Robot s velkým písmenem na začátku. V tomto díle můžeme vidět silné ovlivnění První světovou válkou. Karel Čapek měl obavy o budoucnost světa, právě kvůli skončené První světové válce a jejím důsledkům. Člověk bez vlastní vůle jde do

---

⁵³ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 69

⁵⁴ ČAPEK, Karel. *R.U.R.: rossum's universal robots*. Praha: Artur, 2004. Edice D. ISBN 80-86216-46-2.

⁵⁵ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 57

⁵⁶ ČAPEK, Karel. *R.U.R.: rossum's universal robots*. Praha: Artur, 2004. Edice D. ISBN 80-86216-46-2. Str. 57

války a tam vraždí jako stroj. Já bych nazval *R. U. R.* jako alegorii na společnost, která ztratila svojí lidskost. Lidstvo totiž nepřemýšlí, funguje jako stádo. Strach z dalšího ještě většího válečného možná konečného konfliktu definuje smýšlení *Rossum's Universal Robots*.

„DOMIN (čte): “Roboti světa! My, první rasová organizace Rossumových Univerzálních Robotů, prohlašujeme člověka nepřítelem a psancem ve vesmíru.”
– Hrome, kdo je naučil těmhle frázím?

DR. GALL: Čtete dál.

DOMIN: To jsou nesmysly. Tady vykládají, že jsou vývojově vyšší než člověk. Že jsou inteligentnější a silnější. Že člověk je jejich parazit. To je prostě odporné.

FABRY: A teď třetí odstavec.

DOMIN (čte): “Roboti světa, nařizujeme vám, abyste vyvraždili lidstvo. Nešetřte mužů. Nešetřte žen. Uchovejte továrny, dráhy, stroje, doly a suroviny. Ostatní zničte. Pak se vraťte do práce. Práce se nesmí zastavit.”⁵⁷

Je až děsivé, jak Karel Čapek uměl odhadnout budoucnost. Podívejme se na paralelu s nacistickým Německem, tam sice nebyli roboti hrozbou, ale princip je stejný. V ukázce si můžeme všimnout nadřazenosti jedné rasy nad druhou. Slabší rasa musí být zničena. Svět patří silnějším. Karel Čapek sice ještě v této době nemohl vědět o hrozbě Třetí říše, ale obecně upozorňoval na podobné nebezpečí. Když bychom pak důkladněji prozkoumali postavy, najdeme pragmatický prvek - každá z nich má v mravním smyslu svoji pravdu.

Jak už bylo řečeno, *Krakatit*⁵⁸ je jakýsi doslov k *Božím mukám*, podle Karla Čapka. Toto dílo vyšlo poprvé roku 1924. Tématikou této knihy není nic jiného než možné zneužití vědy. Inspirací mu byla Bolevecká katastrofa, kdy roku 1917 vybuchlo skladiště trhavin v muniční továrně Škodových závodů u Plzně. Tenkrát zahynulo sto padesát lidí a autor utopického románu *Krakatit* se zrovna nacházel přibližně čtyřicet kilometrů od nehody. Karel Čapek neskutečně předpovídal budoucí dění ve světě, hlavně to, že technický pokrok sice posouvá naši životní úroveň, ovšem za jakou cenu? Nedožene nás pokrok nakonec na počátek lidské civilizace? Tedy, není technologický pokrok v konečném důsledku kontraproduktivní? Tím samozřejmě odkazoval nejvíce na zneužití vědeckého

---

⁵⁷ ČAPEK, Karel. *R.U.R.: rossum's universal robots*. Praha: Artur, 2004. Edice D. ISBN 80-86216-46-2. Str. 53

⁵⁸ ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 14. vyd., v NV 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1963. 273 s. Máj.

vývoje ve válečných konfliktech. „Naplno je Prokop titán jen odbornický, tvůrčí – tady se zdá, že četba Masarykových studií byla aktualizována zejména Čapkovou poválečnou úzkostí z nebývalých možností soudobé techniky a z vojenské neúčinnosti jakéhokoli vynálezu.”⁵⁹ Právě na hlavní postavě *Krakatitu*, Prokopovi, můžeme vidět, jak hodně byl Karel Čapek ovlivněn dobou. Prokop má možnost ovládnout svět a přetvořit si ho podle obrazu svého. Krakatit byla jakási vstupenka k absolutní moci. I když titánství Prokopovi jenom hrozí, tak v knize je vyobrazena nejbližší cesta skrz násilnou revoluci. ...že je třeba zahájit revoluci bez ohledu na teorii etap; revoluci ničivou a výbušnou, ve které vydá lidstvo to nejvyšší, co v něm je utajeno. Člověk se musí roztříštit, aby v sobě našel nejvyšší dobro lidstva. Kamarád Krakatit nás poučil, že stačí uvést lidstvo v explozi, aby vyšlehlo daleko výše, než jak by mu chtěly předpisovat vaše debaty; a neohlížet se na to, co se přitom rozbije. Pravím, že kamarád Krakatit má pravdu.”⁶⁰

*Továrna na absolutno*⁶¹ byla poprvé vydána roku 1922, stala se prvním antiutopickým dílem Karla Čapka. Původně však toto dílo vycházelo na pokračování v Lidových novinách ve formě fejetonů jako jakýsi fejetonový seriál. Původně měl vyjít pouze jeden fejeton, ale díky obrovskému zájmu čtenářů, Čapek dílo natahoval a právě kvůli tomu sklídl velkou dávku kritiky. Tento aspekt ubírá velice na gradaci děje. *Továrna na absolutno* je určitou kritikou fanatismu, zde ztvárněného pomocí náboženství, ale můžeme toto dílo brát, jako upozornění před jakýmkoli fanatismem. Kritika se dotkla i náboženství jako takového. Čapek se snaží upozornit na neduhy katolické církve, která nenaplnuje svůj účel pomoci druhým, ale hledá ve všem možnost, jak obohatit sebe sama a je přesným příkladem manipulativního subjektu, který si hraje s lidmi, jak potřebuje. Navíc v díle nastane chvíle, kdy jsou všichni ovlivněni absolutnem a rozdávají, co mohou, úplně vše zadarmo, ale jakmile všechno rozdají, nemají nic, ale nemají ani co koupit a dodávka věcí nemohla být tak rychlá jako spotřeba. *Absolutno* způsobilo hospodářskou krizi, která způsobila hromadu problémů a vyprovokovala

---

⁵⁹ OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkově a ještě jedna o Josefu Čapkově jako přívažek*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7215-356-5. Str. 168

⁶⁰ ČAPEK, Karel. *Krakatit*: román. 14. vyd., v NV 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1963. 273 s. Máj. Str. 223

⁶¹ ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román fejeton*. 9. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 185 s. Dílo bratří Čapků.

následnou válku.⁶² Celkově bychom mohli říci, že knížka upozorňuje na jednoduchost ovlivnitelnosti davu, na to, jak člověk dokáže lehce podlehnout jakékoli ideologii především, když cítí ohrožení. Fanatismus pak můžeme cítit jako nejsilnější námět knihy. S tím spojená je i tematika války a to, jak lehké je vtáhnout národ do válečného konfliktu. Karel Čapek předpovídal Druhou světovou válku, kterou v díle nazývá Největší válkou. Její následky předpovídal ještě daleko horší, než Druhá světová válka nakonec měla. „Nuže, válka, která trvala od 12. Února 1944 do podzimu 1953, byla opravdu a bez přepínání (na mou čest!) Největší Válkou; a nebereme, prosím, jejím pamětníkům tu jedinou zaslouženou radost. Bojovalo v ní 198 milionů mužů, z nichž padli všichni kromě třinácti.”⁶³ A opět se zde objevuje motiv nezodpovědnosti v pokroku vědy. Příliš velký technologický progres totiž může zničit život, jak ho známe nebo ho zničit úplně.

*Věc Makropulos*⁶⁴ je divadelní hra, komedie, která měla premiéru roku 1922 v Městském divadle na Vinohradech v Praze. Drama, skládající se ze tří dějství, zhudebnil Leoš Janáček. Budu se opakovat, ale i toto dílo má prvky nadčasovosti. Zvláště pak nese varování před přílišným technologickým pokrokem. Dalším tématem je nesmrtelnost. V díle jsou patrné opět známky pokusu o ovládnutí světa, pomocí právě zmíněné nesmrtelnosti.

„KOLENATÝ (přesvědčí se, jsou-li oboje dveře zavřeny): Tak. A teď, pánové, rozum do hrsti: Co s tím uděláme?

GREGOR: S čím?

KOLENATÝ: S věcí Makropulos. Je tu někde recept na třistaletý život. Můžeme jej dostat do rukou.

PRUS: Má jej za řadry.

KOLENATÝ: I odtamtud to můžeme dostat. Pánové, je to věc...nedomyšlitelného dosahu. Co s tím uděláme?”⁶⁵

---

⁶² ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román fejeton*. 9. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 185 s. Dílo bratří Čapků. Str. 90

⁶³ ČAPEK, Karel. *Továrna na absolutno: román fejeton*. 9. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 185 s. Dílo bratří Čapků. Str. 140

⁶⁴ ČAPEK, Karel. *Dramata: Loupežník: R.U.R.: Věc Makropulos: Bílá nemoc: Matka*. 1. soubor. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1994. 472 s. Spisy, sv. 7.

⁶⁵ ČAPEK, Karel. *Dramata: Loupežník: R.U.R.: Věc Makropulos: Bílá nemoc: Matka*. 1. soubor. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1994. 472 s. Spisy, sv. 7. Str. 65

Nakonec však ke katastrofě nedojde, vůle po moci byla rozmluvena a recept na nekonečný život byl zničen.

5.4. Noetická trilogie

Noetická trilogie se skládá ze tří částí, *Hordubal*, *Povětroň* a *Obyčejný život*.⁶⁶ *Hordubal* byl vydán roku 1933, *Povětroň* a *Obyčejný svět* o rok později. Tato díla se zabývají lidským poznáním a právě tím jsou spojovány, i když se liší tématem, postavami i dějem. Zaměřením jsou orientovány na duchovno, směřování k lidskému nitru, existenci a vztahu mezi lidmi. Ve všech třech částech můžeme nalézt pragmatické myšlenkové pochody. Novely bychom mohli s jistou nadsázkou přirovnat k *Božím mukám*. Hlavním motivem je rozhodně touha po pravém poznání, avšak v každém z uvedených románů je cesta k řešení odlišná. V předcházející Čapkově tvorbě nacházíme uspokojení s jednoduchou pravdou, v tomto díle však tomu tak není a celé dílo pravdu objevujeme, protože není tak jednoznačná. První povídka *Hordubal* ukazuje, že cesty poznání jsou odlišné. Hlavní postava Juraj Hordubal se chce podělit s ostatními o své nabyté poznání, ale nikoho jeho poznání nezajímalo. Podle mého názoru tím chtěl Karel Čapek říci, že poznání záleží jenom na člověku jako jedinci. Každý má svoji pravdu, svoje poznání a o ostatní se nezajímá. Celá kniha ukazuje na relativnost pravdy. Pragmatický prvek můžeme rozhodně nalézt v tom, že poznání ovlivňují naše zkušenosti. Tento motiv v díle můžeme najít několikrát. V *Hordubalovi* si můžeme všimnout uniknutí pravdy zúčastněným postavám. Právě Hordubalovo dobré srdce je nepoznanou pravdou. Vyšetřující najdou hromadu důkazů, ale ne to hlavní, dobré lidské srdce. „Srdce Juraje Hordubala se kdesi ztratilo a nebylo nikdy pohřbeno.”⁶⁷ V Románu *Povětroň* můžeme ještě silněji pozorovat, že člověk do poznání výrazně vkládá svůj způsob myšlení a cítění. Opět se opakuje skutečnost, že zkušenost má velký vliv na utváření lidského poznání. Karel Čapek dává v *Povětroně* jasně najevo, že poznat sám sebe je ta nejtěžší cesta. Pravdu lze zjistit, když ji rozebereme na co nejmenší části a ty potom zkoumáme. Nejpravděpodobnější cesta je potom pravdou. Poslední část *Obyčejný život* je

⁶⁶ ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-16997.

⁶⁷ ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-16997. Str. 87

vlastně životopisem člověka, který čeká na smrt. Vypravěč se domnívá, že jeho život byl nudný a obyčejný, postupem času však objevuje složitost dosavadního bytí. A tak vznikají rozpory v hlavě hrdiny, jaký ze životů je ten pravý. Nakonec se je snaží spojit dohromady a tvrdí, že jedinec je jako zástup lidí, ve kterém dominuje jeden člověk. Podle Čapka poznáváme svět skrze nás, a když objevujeme svět, objevujeme tím i sama sebe.

5.5. Válka s mloky, Bílá nemoc, Matka

Přesouváme se do doby Velké hospodářské krize, která začala pádem Newyorské burzy 24. 10. 1929. I když už dva roky předtím se podobný incident uskutečnil v Berlíně, následky nebyly tak veliké. Krach na Wall Street měl dopad na celý svět. Stejný scénář následoval i v Evropě. Velká hospodářská krize je jedním z hlavních důvodů začátku Druhé světové války. Důsledkem krize byla špatná ekonomická situace střední třídy, která se ocitla v situaci boje o holé přežití. O nejnižší třídě nemluvě. Nespokojenost obyvatelstva a boj o život měl vliv hlavně na názorovost obyvatelstva, které začalo být velice radikálním. Tím pádem měli volnější cestu myšlenkové ideologie, jako nacismus nebo fašismus. Přijímali se i antisemitské teorie, protože občané hledali jakoukoli cestu z jejich bídy a židé byli synonymem pro bankéře, původce krize. Za další důsledek můžeme považovat i opuštění klasických ekonomicko-liberálních myšlenek, což nutně vedlo k posilování státního vlivu. Během krize byl zmenšen mezinárodní obchod, což nemělo pouze ekonomické dopady, ale i politické, protože sníženou ekonomickou provázaností se vytrácely i vztahy mezi státy. Panovala všeobecná nedůvěra a strach. To vše mělo velký vliv na vzestup autoritativních režimů, ve Španělsku, v Itálii nebo v Německu. Právě Německo sužované válečnými reparacemi se cítilo nejvíce ublížené První světovou válkou. Tudiž zde bylo nejlepší klima k naprostému ovládnutí moci radikálním režimem. Právě na nebezpečí Adolfa Hitlera upozorňoval Karel Čapek ve svých dílech.

Antiutopický román *Válka s mloky*⁶⁸ byl napsán roku 1935. Nejdříve vycházel v Lidových novinách na pokračování. Prvním námětem díla byl evoluční vývoj a filozofická otázka, proč zrovna člověk je pánem tvorstva. Připouští, že za

---

⁶⁸ ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 20. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1981. 276 s. Spisy, sv. 9.

určitých biologických podmínek vývoje, by se jiný druh mohl ocitnout na vyšší civilizační úrovni, než je lidská rasa. Čapek v této myšlence zachází ještě dál. Kdyby se objevil opravdu druh přesahující naši civilizaci, dělal by obdobné hlouposti, jako člověk? Válčil by kvůli moci?⁶⁹ Tady se dostáváme k faktoru, který nás bude nejvíce zajímat. Nesmyslnost válečných konfliktů. Karel Čapek ve svém díle upozorňuje na nebezpečnou rozpínavost Německa, která nemůže pokračovat jinak než ozbrojeným konfliktem. Zvýšený vliv militarismu, nacionalismu a šovinismu předurčuje velmi nestabilní situaci. Celou knihou je cítit nádech vzestupu agresivního nacismu vpředu s Adolfem Hitlerem, který manipuluje národ plný poslušně poslouchajících oveček. Karel Čapek skvěle předpovídal budoucnost, a ačkoli dílo napsal v roce 1935, tak svým námětem je velice nadčasový. „Nyní nás máte. Chceme s vámi vyjít po dobrém. Budete nám dodávat ocel na naše vrtačky a krumpáče. Budete nám dodávat třaskaviny. Budete nám dodávat torpéda. Budete pro nás pracovat. Bez vás bychom nemohli odklidit staré pevniny. Hallo, vy lidé, Chief Salamander vám jménem všech Mloků světa nabízí spolupráci. Budete s námi pracovat na odbourání vašeho světa. Děkujeme vám.”⁷⁰

*Bílá nemoc*⁷¹ je divadelní hra Karla Čapka, napsána nedlouho před vypuknutím Druhé světové války v roce 1937. Dílo můžeme považovat jako jakýsi obraz tehdejší situace v Evropě. V tomto dramatu Karel Čapek vůbec neskrývá svoje protinacistické a protiválečné názory. Jedním z důvodů plánované autorovy perzekuce gestapem byla *Bílá nemoc*. Autor měl čím dál tím větší strach z vzrůstající síly hitlerovské ideologie. Přemýšlel nad tím, jak upozornit na obrovské nebezpečí, co možná největší počet lidí, proto zvolil drama místo prózy.⁷² Nejenže dílo opět nese znaky nesmyslnosti války, varování před rozpínavostí nacistického Německa, vůli po celosvětové moci, ale přidává další symbol, bezmocnost bojujícího jedince proti zfanatizované rase. Epidemie Bílé nemoci není ve skutečnosti tělesnou nemocí, ale představuje nemocnou mysl

---

⁶⁹ BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 124

⁷⁰ ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*. 20. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1981. 276 s. Spisy, sv. 9. Str. 221

⁷¹ ČAPEK, Karel. *Bílá nemoc: drama o třech aktech ve čtrnácti obrazech*. Praha: Dobrovský, 2013. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-063-2.

⁷² BRADBROOK, B. R. *Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7. str. 81

člověka nakaženého ideologií. Na tuto chorobu myslí, dalo by se říci stádovitou nebo zaslepení reality, se nedaří nalézt lék. Jedinou šancí, jak se vyléčit by bylo nevstupovat do války, nepodporovat zabíjení a nezajímat se o ovládnutí světa.

„DR. GALÉN (bere stříkačku): A tak co tedy prosím – Čím se má na lidi působit?

BARON KRÜG: - Nevím. Já jsem to obyčejně zkoušel s penězi. A zřídka kdy marně, doktore. Já vám mohu nabídnout... jenom peníze; ale je to, jak byste vy řekl, svým způsobem... poctivá nabídka. Dvacet... třicet miliónů za jeden jediný život!

DR. GALÉN: Vy máte... takový strach z bílé nemoci? (Nasává lékem injekční stříkačku.)

BARON KRÜG: ... Ano.

DR. GALÉN: To je mně hrozně líto... (Přibližuje se k Baronu Krügovi se stříkačkou v ruce.) Poslyšte, nemohl byste... ve svých podnicích... zastavit výrobu zbraní a munice?

BARON KRÜG: – – – Nemohl.

DR. GALÉN: Bože to je těžké... Tak co mně vůbec můžete dát?

BARON KRÜG: – – Jenom peníze.

DR. GALÉN: Ale vždyť vidíte, že bych neuměl – (Položí stříkačku na stůl.) Ne, to by bylo zbytečné, prosím docela zbytečné, že ano”⁷³

Bílá nemoc symbolizuje rozklad morálního postoje člověka, projevující se touhou po světovládě a násilí. Konec je tragický, vypuknutí války a hromada obětí. Ale existuje i jistá světlá cesta. Zfanatizovaný dav má na výběr, jestli bude pokračovat v nesmyslném válčení nebo si uvědomí vážnost situace a bude se snažit tento neuspokojivý stav vyřešit jinak než dalším zabíjením. *Bílá nemoc* rozhodně není dílem s pragmatickými prvky. Kulturně politická situace donutila Karla Čapka ke změně smýšlení a podle tohoto díla je hlavní hodnotou života absolutní pravda.

I následující drama *Matka*⁷⁴ je upozorněním na nacistické nebezpečí. Premiéru zažila tato hra roku 1938. Jedním ze dvou hlavních námětů je touha po slávě, kterou v knížce reprezentují muži. Sny mužů se upínají ke slávě a uznání, chtějí se stát hrdiny, v životě mají tyto povrchní cíle a nebojí se kvůli nim obětovat život. Ženy mají v sobě mateřský pud a snaží se ochránit rodinu. Karel

⁷³ ČAPEK, Karel. *Bílá nemoc: drama o třech aktech ve čtrnácti obrazech*. Praha: Dobrovský, 2013. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-063-2. Str. 69

⁷⁴ ČAPEK, Karel. *Dramata: Loupežník: R.U.R.: Věc Makropulos: Bílá nemoc: Matka*. 1. soubor. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1994. 472 s. Spisy, sv. 7.

Čapek demonstruje na mužích, jak je jejich život malicherný a povrchní. Chybí jim v životě vyšší smysl. Tito jednodušší jedinci jsou potom ideálním cílem pro manipulátory, jako byl například Adolf Hitler. V díle je krásně vykreslena nesmyslnost válečných konfliktů a umírání v nich, navíc ve válkách neumírají jenom muži toužící po slávě, ale i civilisté, mezi kterými jsou i ženy a děti. Karel Čapek byl humanistou a věřil v mírové soužití všech lidí a národů. Čímž se dostáváme k druhému námětu díla a to k dokola opakujícímu se upozornění na aktuální politickou situaci, například občanskou válku ve Španělsku. Chce motivovat ostatní lidi k boji proti nastupujícímu nacismu. V postavě matky se přou dvě opozitní roviny, chce za každou cenu bránit svého posledního syna (předtím jí zemřel manžel a další čtyři synové), ale na druhou stranu si postupně uvědomuje, že válka se dotýká i civilních životů, dokonce i dětí a tak nakonec vrazí synovi do ruky pušku sama.

„MUŽSKÝ HLAS V AMPLIÓNU: Letecká puma zasáhla nemocnici, kde zahynulo šedesát nemocných. Město Villamedia hoří.

TONI: Maminko, prosím tě –

ŽENSKÝ HLAS V AMPLIÓNU: Slyšte, slyšte, slyšte! Voláme k ampliónu celý svět! Voláme lidi! Nepřátelská letadla napadla dnes ráno vesnici Borgo a svrhla pumy na obecnou školu. Do prchajících dětí střílela ze strojních pušek. Osmdesát dětí bylo raněno. Devatenáct dětí postříleno. Třicet pět dětí bylo výbuchem... roztrháno.

MATKA: Co říkáš? Děti? Copak někdo zabíjí děti?

TONI (hledá na mapě): Kde to je... kde to je...

MATKA (stojí jako zkamenělá): Děti! Malé, usmrkané děti! (Ticho.)

MATKA (strhne ze stěny pušku a podává ji oběma rukama Tonimu. S velkým gestem): Jdi!”⁷⁵

Dle mého názoru chce Karel Čapek tímto závěrem naznačit, že i přes to, že je pacifista, tak jsou v životě momenty, kdy se musíme agresorovi postavit.

---

⁷⁵ ČAPEK, Karel. *Dramata: Loupežník: R.U.R.: Věc Makropulos: Bílá nemoc: Matka*. 1. soubor. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1994. 472 s. Spisy, sv. 7. Str. 438

Závěr

Ve své práci jsem se nejprve snažil porozhlédnout po stopách života Karla Čapka. Co všechno mohlo mít vliv na jeho pozdější válečné názory a proč přilnul zrovna k pragmatismu, filozofickému směru vznikajícímu ve Spojených státech amerických. Právě v Americe bylo nejlepší klima k zrodu tohoto směru. Občanská válka, která probíhala v letech 1861-1865, byla startovacím prvkem pro technologický a kulturní rozvoj celých Států. Doba amerického snu započala a lidé jako John Davison Rockefeller se stávali národními vzory, protože vlastní praktickou cestou docházeli k bohatství a spokojenosti. Základ pragmatismu můžeme vidět v amerických myšlenkových pochodech, kdy upřednostňovali své vlastní myšlení, čerpající z praktického života, než aby ho hledali v knihách. Navíc se nacházíme v době, kdy racionalismus a empirismus sváděly mezi sebou lýtý boj a pragmatismus přicházel jako určitá syntéza těchto dvou směrů. První zmínky o pragmatismu pochází z Metafyzického klubu na Harvardově univerzitě. Členy tohoto klubu byli například William James nebo Charles Sanders Pierce, zakladatel pragmatismu. Na rozdíl od Spojených států amerických se Evropa od tohoto směru nejprve distancovala, dlouho v ní přechovával názor, že Amerika je pro Evropana zajímavá ze všech důvodů, jen ne filozoficky. Za výjimku můžeme považovat britského akademika Ferdinanda Canninga Scotta Schillera, který stavěl na první místo člověka a proto místo pojmu pragmatismus užíval humanismus.

Druhá část mé bakalářské práce směřovala ke vzorům Karla Čapka. Tyto osobnosti výrazně ovlivnily vývoj Čapkova myšlení směrem k pragmatismu. Prvním z nich byl Henri Bergson, který byl jedním z důvodů, proč si Karel Čapek zvolil cestu univerzitního života. Henri Bergson se přátelil s Williamem Jamesem, kterého můžeme považovat za otce pragmatismu. V roce 1917 vydal Čapek dílo Pragmatismus, čili, Filozofie praktického života, kde komentuje filozofii Johna Deweyho, Williama Jamese a Ferdinanda Canninga Scotta Schillera. Největším pragmatickým vzorem Čapka byl William James. Jeho myšlenky o důvěře, která je pro Jamese odměna naší morálky, Čapka naprosto fascinovaly. Důvěra ve svět by měla být největší lidskou činností. Navíc, i když byl James spíše empirik, jeho náboženské smýšlení umožnilo, aby mohl být jakýmsi středobodem mezi empirismem a racionalismem, což Čapek přebíral u svého problému s idealismem

a pozitivismem. Tomáš Garrigue Masaryk se nepovažoval za pragmatistu, ale jeho konkrétismus vycházel z každodennosti, a proto jsem ho zvolil za další Čapkův vzor.

V poslední části jsem se pokusil rozebrat zlomek Čapkových děl a snažil jsem se na nich najít prvky pragmatizmu a především pohledu na válku. Co se týče pragmatizmu, tak se nejčastěji v dílech objevoval motiv zdokonalování sama sebe, skrze neustálé poznávání. Hodnotná je každá individuální zkušenost, která je přínosná pro svět a celkové poznávání skutečnosti. Sice absolutního poznání nemůžeme dosáhnout, ale je potřeba k němu směřovat. Hodnoty jsou dle Čapka také progresivní, protože mají odpovídat neustále měnícím se potřebám. Tudíž i pravda není statická, mění se a taková má smysl pro praktický život. Je viditelné, že pragmatismus měl na Čapka veliký vliv, ale nebyl to jediný filozofický směr, který formoval jeho názor.

Vývoj názoru Karla Čapka na válku se dle mého názoru velice radikalizoval postupem času. I když se neúčastnil První světové války, tak i jako civilista byl jí velmi ovlivněn. Postupem času, čím dál častěji upozorňoval na nesmyslnost války, nebezpečí technologického pokroku, touze po slávě a moci nebo konce civilizace. S měnící se situací v Evropě a nástupem diktátorských režimů se postupně Čapkův názor na válku radikalizoval. Dokonce až do té podoby, že Karel Čapek jako zapřísáhlý pacifista dával jasně najevo, že v případě velké rozpínavosti agresora, bude potřeba zasáhnout a potlačit nebezpečí ozbrojeně. Na nacistické Německo upozorňoval v takové míře, že měl být sebrán gestapem, ale toho se již nedožil.

Použitá literatura

- BRADBROOK, B. R. Karel Čapek - hledání pravdy, poctivosti a pokory. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1385-7.
- BURIÁNEK, František. Čapkovské variace. Československý spisovatel, 1984.
- ČAPEK, Karel - ČAPEK, Josef. Ze života hmyzu: komedie o třech aktech s předeherou a epilogem. 8. vyd. Praha: Fr. Borový, 1947. 106 s. Spisy bratří Čapků; sv. 16.
- ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK, OPELÍK, Jiří, ed. Hovory s T.G. Masarykem. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2013. ISBN 978-80-86142-46-3.
- ČAPEK, Karel. Bílá nemoc: drama o třech aktech ve čtrnácti obrazech. Praha: Dobrovský, 2013. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-063-2.
- ČAPEK, Karel. Boží muka. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 187 s. Výbor z díla Karla Čapka.
- ČAPEK, Karel. Dramata: Loupežník: R.U.R.: Věc Akropolis: Bílá nemoc: Matka. 1. soubor. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1994. 472 s. Spisy, sv. 7.
- ČAPEK, Karel. Hordubal. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-16997.
- ČAPEK, Karel. Krakatit: román. 14. vyd., v NV 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1963. 273 s. Máj.
- ČAPEK, Karel. Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-299-7.
- ČAPEK, Karel. R.U.R.: rosum's universal robots. Praha: Artur, 2004. Edice D. ISBN 80-86216-46-2.
- ČAPEK, Karel. Továrna na absolutno: román fejeton. 9. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 185 s. Dílo bratří Čapků.
- ČAPEK, Karel. Válka s mlouky. 20. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1981. 276 s. Spisy, sv. 9.
- EDITORŮ FRANTIŠEK MIHINA a EMIL VIŠŇOVSKÝ. Pragmatizmus: Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, Richard Rorty. Bratislava: Iris, 1998. ISBN 808877845X.
- JAMES, William. Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-022-5.
- MENAND, Louis. The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America. Macmillan, 2001. ISBN 0-374-70638-7.

OPELÍK, Jiří. Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívažek. Praha: Torst, 2008. ISBN 978-80-7215-356-5.

VIŠŇOVSKÝ, Emil. Richard Rorty a zrkadlo filozofie. 1. vyd. Kaligram, 2015. ISBN: 978-80-8101-917-3.

VOROVKA, Karel. Americká filosofie. Sfinx Bohumil Janda, 1929.